

Ολόκληρο το κείμενο αποσπάσματα του οποίου ήταν
η **Ομιλία του Παναγιώτη (Τάκη) Θωμόπουλου**
στο **Ροταριανό Όμιλο Αθήνα- Λυκαβηττός**

26.2.2019

Α Ν Ε Ξ Α Ρ Τ Η Τ Η Η Ε Ξ Α Ρ Τ Η Μ Ε Ν Η Ο Ι Κ Ο Ν Ο Μ Ι Α Κ Α Ι Π Ο Λ Ι Τ Ι Κ Η

Από την κούνια της η Ελλάδα ήταν εξαρτημένη από τις μεγάλες δυνάμεις οι οποίες κατά περιόδους επηρέαζαν την εξωτερική και οικονομική πολιτική περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα, επειδή η γεωγραφική της θέση προσελκύει το ενδιαφέρον αντίπαλων δυνάμεων και επειδή πολλοί ξένοι ρομαντικοί υμνώντας την Αρχαία Ελλάδα αισθάνονται την ηθική υποχρέωση να μας στηρίζουν, επεμβαίνοντας όμως και στα εσωτερικά μας. Και από την ένταξη μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) το 1981, και ιδιαίτερα στην Ευρωζώνη (ΕΖ) το 2001 οι Θεσμοί έχουν την υποχρέωση να παρακολουθούν επισταμένως όχι μόνο την οικονομία αλλά και την λειτουργία του κράτους και να προειδοποιούν όταν παρεκκλίνουμε από το Θεσμικό Πλαίσιο της ΕΕ και τις Ευρωπαϊκές Αξίες.

Μην ξεχνάμε πώς δημιουργούνται οι εξαρτήσεις:

Α) Ο εμφύλιος μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών υποχρέωσε την Ελλάδα κατά την διάρκεια του Αγώνος να συνάψει με Άγγλους τραπεζίτες δύο δυσβάστακτα δάνεια -1824 και 1825 –τα χρήματα όμως κατασπαταλήθηκαν και τα λίγα μόνο που φθάσανε στο προορισμό τους δεν άλλαξαν τους στρατιωτικούς συσχετισμούς, ωστόσο οι οφειλές παρέμειναν. Εγκαινιάστηκε έτσι η περιοδική υπερχρέωση που περιορίζει την ανεξαρτησία μας,και ελπίζω η τελευταία πράξη είναι αυτή που διανύουμε σήμερα.

Β) Η καταστροφή του Αιγυπτιακού-Τούρκικου στόλου στην ναυμαχία του Ναυαρίνου από το Άγγλο-Γαλλικό-Ρωσικό στόλο απέτρεψε το σχέδιο σφαγής των Πελοποννησίων η/και την μεταφορά τους στο μεγάλο σκλαβοπάζαρο του Καΐρου και η μετέπειτα εκκαθαριστική εκστρατεία των Γάλλων εναντίον Αιγυπτίων και Τούρκων εξασφάλισαν την Ανεξαρτησία. Οί Έλληνες είχαν βοηθητικούς ρόλους στην φάση αυτή. Λίγοι ιστορικοί αποδίδουν την παρέμβαση των ξένων στην επιθυμία τους να εξασφαλίσουν την αποπληρωμή των δανείων. Εγώ πιστεύω ότι και δεν τους συνέφερε μια ανανεωμένη δυνατή Οθωμανική Αυτοκρατορία, περισσότερο όμως επενέβησαν για ανθρωπιστικούς λόγους καθώς είχε φουντώσει ο Φιλελληνισμός και ήθελαν να δώσουν τέλος στα εγκλήματα των Τούρκο-Αιγυπτίων κατά των απογόνων των Αρχαίων Ελλήνων.

Γ) Μετά από μερικές δεκαετίες ο Αγγλικός στόλος απειλεί να βομβαρδίσει την Αθήνα διότι η Ελλάδα δεν ήθελε να πληρώσει τις οφειλές της προς Άγγλο υπήκοο κάτοικο της Ελλάδος, του οποίου την κατοικία είχε λεηλατήσει ο Αθηναϊκός όχλος: Υπόθεση Don Pacifico.

Δ) Το καλοκαίρι του 1933 συνήλθε η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών (τα προπολεμικά Ηνωμένα Έθνη) να εξετάσουν την δημοσιονομική κατάσταση της Ελλάδος: συζητείται εάν η Ελλάδα θα έχει την δυνατότητα να ξεπληρώσει το χρέη της (και πλανάται η ιδέα της περικοπή τους) η/και να αυξηθεί η φορολογία (κάτι θυμίζει).

Ε) Ο 20^{ος} αιώνας βρίθει από εθνικές καταστροφές που οδήγησαν σε οικονομική αιμορραγία αλλά και σε περιόδους οικονομικής αιμοδοσίας από τους συμμάχους αλλά και σε παρεμβάσεις πού περιόρισαν την Ανεξαρτησία μας.

Ορισμένες καταστροφές προήλθαν από εξωτερικά γεγονότα που δεν μπορούσε να ελέγξει η μικρή Ελλάδα αλλά και άλλες πολλές από εμάς τους ίδιους, λόγω των επαναλαμβανομένων διχασμών και λανθασμένων πολιτικών, που υποχρέωσαν την Ελλάδα να ζητήσει βοήθεια από φίλες μεγάλες δυνάμεις, οι οποίες μας ανάγκαζαν να υπακούμε στα κελεύσματα τους. Εκτός από την οικονομική βοήθεια, πολλές παρεμβάσεις ή συμβουλές ήταν σωστές, πρέπει όμως τονίσω ότι

οι σύμμαχοι δεν ήσαν πάντα αμέτοχοι των γεγονότων που οδήγησαν στις καταστροφές, π.χ. Μικρασιατική Καταστροφή και το ξεκλήρισμα εκατομμυρίων Ελλήνων από την πάνω από 2500 χρόνια πατρίδα τους. Επίσης αν και η σημερινή βαθιά οικονομική-κοινωνική-πολιτική κρίση έχει εγχώριες ρίζες, εν τούτοις η έκταση της θα είχε περιοριστεί εάν οι αγορές και ΕΕ εταίροι μας δεν αγνοούσαν τα προειδοποιητικά σημάδια για την πορεία της οικονομίας που είχαν ανάψει πολύ πριν από το 2010.

Θα αναφέρω προσωπικές εμπειρίες που υπογραμμίζουν την εξάρτηση μας από τις ΗΠΑ για μια 25ετία μετά το τέλος του Εμφυλίου. Αφενός μετά τις καταστροφές του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου χωρίς το Σχέδιο Marshall η οικονομική ανάκαμψη των Δυτικό-Ευρωπαϊκών κρατών θα καθυστερούσε πολύ, ιδιαίτερα στην Ελλάδα που ο πόλεμος λόγω του Εμφυλίου τελείωσε το 1949. Αφετέρου, λόγω του Ψυχρού Πολέμου, με το απειλητικό Κουμμουνιστικό Μπλοκ στα βόρεια σύνορα μας, η άμυνα μας και η Δημοκρατία εξαρτιόταν από την βοήθεια των ΗΠΑ και μετέπειτα στο πλαίσιο του NATO.

Όταν το 1957 υπέβαλα την αίτηση μου για το LSE έπρεπε να συνοδεύεται από συστατικές επιστολές. Όταν ερώτησα την μητέρα μου για γνωριμίες μού ανέφερε τον Sir Theodore Gregory με την σύζυγο τού οποίου έπαιζε κούν κάν. Τον επισκέφτηκα στο γραφείο του, 10 μέτρα από το γραφείο του Ξ. Ζολώτα, Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ). Εκ των υστέρων έμαθα ότι οι μεγάλες αποφάσεις για την Ελληνική οικονομική πολιτική διαμορφωνόντουσαν στην Νομισματική Επιτροπή(με μέλη τους βασικότερους υπουργούς επί των οικονομικών και τον Διοικητή της ΤτΕ) που έδρευε στην ΤτΕ, με εισηγήσεις από την Διεύθυνση Μελετών της που συγκέντρωνε τους καλύτερους οικονομολόγους της Ελλάδος. Ο Sir Theodore Gregory γεννημένος και οι περισσότεροι συμβουλές του εισακούονταν αλλά διατηρούσε ένα πολύ χαμηλό προφίλ και λίγοι ήξεραν την επιρροή του.

Το 1963/64 ήμουν σμηνίας αποσπασμένος στο γραφείο του Γεωργίου Μαύρου, Υπουργού Συντονισμού της Ενώσεως Κέντρου. Ανήμερα το Πάσχα 1964 ο Γ. Μαύρος, ο Υφυπουργός Θανάσης Κανελλόπουλος και εγώ ως γραμματέας συναντηθήκαμε με τον Τομ Πάππας που θα έκανε

το πρώτο διυλιστήριο (ESSO-PAPPAS) στην Ελλάδα, μία από τις 2 μεγάλες επενδύσεις (η άλλη ήταν του Αλουμινίου της Pechiney) που είχε εξασφαλίσει ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Όπως συνήθως η επόμενη κυβέρνηση ήθελε να αναθεωρήσει την σύμβαση για να βάλει και αυτή την σφραγίδα της. Η συνάντηση έγινε στις 5 το απόγευμα στο ΚΕΠΕ (Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών) γωνία Πανεπιστημίου και Αμερικής μακριά από το Υπουργείο για να μην το μάθουν οι δημοσιογράφοι. Το τελευταίο επίμαχο θέμα ήταν η προέλευση του αργού πετρελαίου. Ο Τ.Πάππας για εύλογους λόγους ήθελε την Μέση Ανατολή ενώ η κυβέρνηση ήθελε την Ρωσία, επειδή στις πρώτες μεταπολεμικές 10ετίες με την Ρωσία καθώς και άλλα κράτη είχαμε μόνο διμερές εμπόριο, το clearing-αγοράζαμε πετρέλαιο και το πληρώναμε με γεωργικά προϊόντα (πορτοκάλια, λάδι, βερίκοκα, ροδάκινα κλπ.). Εάν δεν αγοράζαμε Ρωσικό αργό πετρέλαιο οι αγρότες μας δεν θα έκαναν εξαγωγές και το εισόδημα τους θα μειωνόταν. Προκλήθηκε μεγάλη ένταση με τον φιλήσυχο Γ.Μαύρονα απειλεί το Τ.Πάππα ότι δεν θα του παράσχει αστυνομική προστασία όταν θα διαδηλώνουν οι αγρότες έξω από το σπίτι του. Ο Τ. Πάππας αποχώρησε λέγοντας ότι θα επιστρέψει σε μία ώρα. Σε 50 λεπτά κάλεσε στο τηλέφωνο ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου και λέει στο Μαύρο κάτι σαν <<με ζάλισε στο τηλέφωνο ο Αμερικάνος Πρέσβης, σε παρακαλώ υπόγραψε γιατί έχουμε άλλα σημαντικά θέματα>>. Προφανώς εννοούσε την ανάγκη υποστήριξης μας από τις ΗΠΑ στο Κυπριακό. Υπογράψαμε την σύμβαση με πολλές τυμπανοκρουσίες, αλλά για μια άλλη φορά επιβεβαιώθηκε ο ρόλος του ξένου παράγοντα με την οικονομία να θυσιάζεται προ υψηλότερης σημασίας εθνικών συμφερόντων.

Τον Μάρτιο του 1974, προερχόμενος από την Washington ο Ξ. Ζολώτας πέρασε από το Παρίσι και ένα μεσημέρι φάγαμε μαζί στο εστιατόριο του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ, OECD με έδρα το Παρίσι) ο Βασίλης Γόντικας, Υποδιευθυντής της Διεύθυνσης (Μακρο)Οικονομικών (Economic Department of the OECD) και εγώ Senior Economist.Μας είπε ότι από τις συναντήσεις που είχε με Γερουσιαστές και Υφυπουργό (Undersecretary του State Department)κατάλαβε ότι οι Αμερικάνοι θα ρίξουν την Χούντα αλλά με

κάποιο τρόπο εμπλέκουν την Κύπρο. Ο Ζολώτας είπε στους Αμερικάνους ότι είναι πολύ βαρύ το τίμημα να στηρίξει η Αμερική τις παράλογες αξιώσεις των Τούρκων στην Κύπρο για να φύγει η Χούντα, και αυτό θα είχε ως συνέπεια την άνοδο των κομμουνιστών στην Ελλάδα. Την συνέχεια την γνωρίζετε: όταν μας προσέφεραν οι Άγγλοι και οι Αμερικάνοι συμφέρουσες λύσεις για το Κυπριακό κλωσήσαμε τρεις ευκαιρίες. Το εθνικιστικό μας σύνθημα "Η ταν ή επί τας" δεν αρμόζει σε όλες τις περιστάσεις: Το <<όλα η τίποτα>> αποκλείει συμβιβασμούς και συχνά με το τίποτα τα χάνουμε όλα και παγιώνονται δυσμενείς καταστάσεις για αιώνες.

Πολλοί πολιτικοί μας δεν αξιολογούν σωστά τις διεθνείς συγκυρίες και αλληλοεξαρτήσεις και το ότι οι μεγάλες δυνάμεις δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν απροκάλυπτα την επιρροή και την δύναμη τους όταν το θεωρούν σκόπιμο για τα συμφέροντα τους. Οι ΗΠΑ το 1964 απέτρεψαν απόβαση των Τούρκων στην Κύπρο αλλά το 1974 άλλαξαν στάση φοβούμενοι τα ανοίγματα του Μακαρίου προς τους Αδέσμευτους (Nasser, Nehru, Sukarno) όταν το Δόγμα του FosterDulles, Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, ήταν <<όποιος δεν είναι μαζί μας είναι εναντίον μας>>. Φοβηθήκαν μια μελλοντική συνεργασία των Αδεσμεύτων, και ιδιαίτερα της Κύπρου με το Σοβιετικό Μπλοκ, σε μια ζωτική για την Δύση περιοχή (Μέση Ανατολή), όπου η Σοβιετική Ένωση είχε αρχίσει να διεισδύει.

Με βάση τα σχέδια που είχαν αρχίσει να επεξεργάζονται οι Αμερικάνοι με τον Γ. Καρτάλη Υπουργό Συντονισμού της κυβέρνησης Ν. Πλαστήρα, επί Κυβερνήσεως Α. Παπάγου (1952-55) ο Υπουργός Συντονισμού Σ. Μαρκεζίνης υποτίμησε κατά 50% την δραχμή το 1953, που συνοδεύτηκε από σταθεροποιητικά μέτρα. Η νομισματική σταθεροποίηση συνέβαλε στην πρωτοφανή ανάπτυξη που γνώρισε η Ελλάδα για σχεδόν μία 20ετία. Υπό την πρωθυπουργία του Κ. Καραμανλή (1955-63, κυβέρνηση ΕΡΕ), άρχισαν τα μεγάλα δημόσια έργα (δρόμοι κλπ,) και ενθαρρύνοντας την ιδιωτική πρωτοβουλία, και δη στην βιομηχανία, η Ελλάδα είχε τον 2^ο ταχύτερο (1^η η Ιαπωνία) ρυθμό ανάπτυξης (6-7%) των χωρών του ΟΟΣΑ (δηλ. των Δυτικών Δημοκρατιών), χαμηλό πληθωρισμό και σχεδόν μηδενικό δημοσιονομικό έλλειμμα.

Εκμεταλλευθήκαμε σωστά την γενναιοδωρία του Σχεδίου Marshall. Συγχρόνως, οι ΗΠΑ παρενέβαιναν σε στρατηγικούς τομείς, ενέκριναν ακόμη και την τοποθέτηση Υπουργών σε καίρια Υπουργεία (Άμυνας, Εσωτερικών, Δημόσιας Τάξης κλπ). Το 1963, όταν έφυγε ο Καραμανλής, η Ελλάδα ήταν μια αναζωογονημένη χώρα, τελείως διαφορετική από αυτήν των αρχών της προηγούμενης δεκαετίας. Παρά τις πολιτικές αναταράξεις από το καλοκαίρι το 1965 που άνοιξαν την πόρτα στην Στρατιωτική Δικτατορία που έφερε πολλά δεινά, η οικονομία συνέχισε να αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς. Οι στρεβλώσεις που προξένησαν οι δικτάτορες, μεταξύ άλλων προσπαθώντας να σχηματίσουν μία φιλική προς αυτούς νέα επιχειρηματική τάξη, επιβράδυνε μόνο λίγο την ανάπτυξη. Η οικονομία υπερίσχυσε της πολιτικής και η εξάρτησή μας από τις ΗΠΑ ήταν επωφελής για την οικονομία μας αλλά όχι στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στο βαθμό που βοήθησαν την δικτατορία. Με πολύ λίγες εξαιρέσεις οι Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, και οι Ελληνικές, ήσαν υπέρμαχοι του ελεγχόμενου (με στοχευόμενες κρατικές παρεμβάσεις) καπιταλισμού που είχε πετύχει να επουλώσει τις καταστροφές του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου και βελτιώσει σημαντικά το βιοτικό επίπεδο, με αποτέλεσμα να θέλγει όλο και λιγότερους το συγκεντρωτικό οικονομικό μοντέλο της Κουμμουνιστικής Ρωσίας.

Σας συνιστώ να διαβάσετε το κύριο άρθρο της Ελένης Βλάχου, εκδότριας της Καθημερινής, με την επανέκδοση της εφημερίδας μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974, που αναλύει πολύ καλύτερα από μένα την υπό επιτήρηση <<ανεξάρτητη>> Ελλάδα και τον ρόλο των Αμερικανών.

Μετά την Χούντα επί 2^η Πρωθυπουργίας Κ. Καραμανλή, ανεξαρτητοποιηθήκαμε και με την οικονομική συμπαράσταση των Ελλήνων του εξωτερικού πετύχαμε την περίοδο 1975-1979 τον δεύτερο υψηλότερο ρυθμό ανάπτυξης (5,3%) στην Ευρώπη. Συγχρόνως νομιμοποιήθηκε το ΚΚΕ, κλείνοντας το πολύ δυσάρεστο κεφάλαιο του Εμφυλίου και ενδυναμώθηκε η Δημοκρατία. Λόγω όμως της ανάμειξης των ΗΠΑ κατά την περίοδο της Χούντας, η κυβέρνηση δεν αντιστάθηκε στον λαϊκιστικό αντιαμερικανισμό και προχώρησε σε μια ηρωική αλλά απερίσκεπτη ενέργεια: αποσύρθηκε από το στρατιωτικό σκέλος τού

NATO και κατά ακολουθία της επιχειρησιακής παρακολούθησης του εναέριου χώρου της Ανατολικής Μεσογείου που ως τότε ελέγχαμε. Έκτοτε η Τουρκία άρχισε τις καθημερινές υπερπτήσεις άνευ εγκρίσεως πάνω από το Αιγαίο ενάντια στο διεθνές δίκαιο. Λάθος ήταν και η κρατικοποίηση της Εμπορικής Τράπεζας του Ανδρεάδη και μικρότερης έκτασης παρεμβάσεις σε άλλες ιδιωτικές εταιρείες. Αυτή η πολιτική ήταν αντίθετη εκείνης που ακολούθησε στην πρώτη θητεία του (1955-63) ο Κ.Καραμανλής. Παρότι τα αποτελέσματα της ανεξάρτητης οικονομικής πολιτικής της 2^{ης} διακυβέρνησης του Κ.Καραμανλή επηρέασαν ανεπαίσθητα τον ρυθμό ανάπτυξης, εντούτοις είχαν μακροχρόνιες επιπτώσεις. Ο ασυνήθης για δεξιά κυβέρνηση παρεμβατισμός και οι παραχωρήσεις αποφασιστικών αρμοδιοτήτων σε συνδικαλιστικά όργανα, ιδιαίτερα στις δημόσιες επιχειρήσεις και οργανισμούς (ως Υπουργός Εργασίας ο Κων. Λάζαρης δεν κρατούσε την απαιτούμενη ισορροπία, διότι έκλεινε υπέρ των συνδικαλιστικών απαιτήσεων για "συνδιοίκηση") άρχισε να προλειάνει το έδαφος για την λαϊκιστική πολιτική και την κρατικοδίαιτη οικονομία της δεκαετίας του 1980.

Βεβαίως η είσοδος (το 1981) της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ, που αργότερα μετονομάστηκε σε ΕΕ) οφείλεται εξ ολοκλήρου στον Κ. Καραμανλή που συνειδητοποίησε τα μεγάλα πολιτικά και οικονομικά οφέλη. Με την στήριξη του Προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας Valéry Giscard d Estaing ο Κ. Καραμανλής κατόρθωσε να μεταπείσει τον Καγκελάριο της Γερμανίας Helmut Schmidt να γίνει από πολέμιος της εισόδου της Ελλάδος στην ΕΟΚ σε υπέρμαχο. Λόγω των αντιευρωπαϊκών συνθημάτων <<ΕΟΚ και NATO το ίδιο συνδικάτο>>του ΠΑΣΟΚ αμφιβάλλω εάν οι Ευρωπαίοι θα μας δεχόντουσαν πριν από το τέλος της 10ετίας του 1980, δηλ. μετά την Ισπανία και Πορτογαλία, χάνοντας έτσι μεταξύ άλλων σημαντικά κονδύλια που επωφελήθηκαν εκατομμύρια συμπατριώτες μας, ιδιαίτερα οι αγρότες που μέχρι τότε είχαν πολύ χαμηλό επίπεδο διαβίωσης.

Το 1981 (την ίδια χρονιά που έγινε η Ελλάδα πλήρες μέλος της ΕΟΚ) ο Ανδρέας Παπανδρέου ανήλθε στην εξουσία, στηρίχθηκε στον λαϊκισμό,

και με την αντιεπιχειρηματική νοοτροπία να εδραιώνεται προχώρησε σε κοινωνικοποιήσεις, δηλ. έμμεσες κρατικοποιήσεις μεγάλων εταιρειών, και στην ικανοποίηση συνδικαλιστικών διεκδικήσεων που η οικονομία δεν άντεχε, ιδιαίτερα επειδή είχε απορυθμισθεί και η διεθνής οικονομία λόγω της 2^{ης} Πετρελαϊκής Κρίσης με την επανάσταση στο Ιράν. Το 1982 εδραιώθηκε ο στασιμοπληθωρισμός που διήρκεσε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, πλην μικρών αναλαμπών (1985-87). Συνολικά στην περίοδο 1981-93 το μέσο εισόδημα των Ελλήνων μειώθηκε λίγο, με πληθωρισμό 16-23%, και το δημοσιονομικό χρέος εκτοξεύθηκε από το 23% του ΑΕΠ στο 100%. Δηλαδή εισέρευσαν δανεικά κεφάλαια σημερινής αξίας περί τα €120 δις. Αν δε συνυπολογίσουμε με την εισοδο μας στην ΕΟΚ τις επιδοτήσεις και επιχορηγήσεις αξίας €60 δις. περίπου μεταξύ 1981 και 1993 κατασπαταλήθηκαν € 180 δις. με το μέσο εισόδημα να παραμένει στάσιμο (στην πραγματικότητα 2% μείωση: η 6,5% συνολική αύξηση του Εθνικού Εισοδήματος ήταν μικρότερη από την 8,5% αύξηση του πληθυσμού, ενώ το κατά κεφαλή εισόδημα στην ΕΟΚ των 15 αυξανόταν με 2% περίπου ετησίως).

Στη 10ετία του 1980 η κοινωνική πολιτική υπερίσχυσε της οικονομικής ορθότητας που απαιτεί ισορροπία μεταξύ κοινωνικών απαιτήσεων και αναγκών της οικονομικής ανάπτυξης. Ο Α. Παπανδρέου εφήρμοσε πολιτική ανακατανομής του εισοδήματος υπέρ των χαμηλόμισθων και ενσωμάτωσε στην κοινωνία λαϊκά στρώματα που είχαν παραμεληθεί επί δεκαετίες, ιδίως πρώην αγροτικοί πληθυσμοί που είχαν εισρεύσει στα αστικά κέντρα. Βελτιώθηκε το σύστημα Υγείας και άρχισαν να αυξάνουν οι συντάξεις αλλά το δικαίωμα άμεσης παροχής σύνταξης μετά και από μόνο 15 χρόνια εργασίας και μάλιστα βασιζόμενη στον τελευταίο μισθό εκτόξευσε τις συνταξιοδοτικές δαπάνες κατά 75% ως ποσοστού του ΑΕΠ μεταξύ 1980-90, δηλ. πλησίον του 15% του ΑΕΠ, υποσκάπτοντας τα θεμέλια ενός διατηρήσιμου μακροχρόνια συνταξιοδοτικού συστήματος. Πιο ισορροπημένη πολιτική που δεν ανταγωνιζόταν την ιδιωτική πρωτοβουλία, αλλά εισήγαγε κανόνες λειτουργίας της ώστε να μην είναι ανεξέλεγκτη, και γινόταν καλύτερη αξιολόγηση των δανείων από τράπεζες και οργανισμούς υπό τον άμεσο έλεγχο της Κυβέρνησης, η Ελλάδα με το προσωπικό και τα κεφάλαια

που διαθέτει θα επιτύχαινε, χωρίς να υπερχρεωθεί, ταχεία ανάπτυξη με την βιομηχανία να ευημερεί (αντί να συρρικνώνεται). Συγχρόνως οι καρποί της ανάπτυξης θα εξασφάλιζαν και δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος και διεύρυνση του κοινωνικού κράτους ικανοποιώντας έτσι τα αιτήματα των συμπολιτών μας.

Μόνο με ταχύρυθμη ανάπτυξη επιτυγχάνεται βιώσιμη ανακατανομή του εισοδήματος, αλλιώς μπορεί εύκολα να αντιστραφεί ακόμη και από μία μεσαίου μεγέθους ύφεση, η οποία χτυπάει συνήθως τις ασθενέστερες κατηγορίες. Και δεν είναι παρηγοριά για αυτούς ότι και η μεσαία τάξη πτωχεύει υπό το βάρος της υπερβολικής φορολογίας. Υπερχρεωμένες χώρες με σοβαρές οικονομικές ανισσοροπίες και στρεβλώσεις που έθεσαν σε πρώτη προτεραιότητα την ανακατανομή του εισοδήματος με υπέρμετρη φορολογία αντί την ανάπτυξη αποτυγχάνουν, βλέπε Λατινο-Αμερικανικές χώρες σε χρόνιο οικονομικό μαρασμό. Αντίθετα η ανάπτυξη δημιουργεί εισοδήματα, παράγει υγιή φορολογικά έσοδα (δεν προέρχονται από αύξηση των φορολογικών συντελεστών αλλά από την άνοδο της οικονομικής δραστηριότητας) και απελευθερώνει πόρους για ενδυνάμωση του κοινωνικού κράτους (βλέπε Βόρειες και Δυτικές ΕΕ χώρες).

Ο Ανδρέας Παπανδρέου μπόρεσε να εφαρμόσει ανεξάρτητη οικονομική πολιτική διότι η Ελλάδα διέθετε πολύ μεγάλους βαθμούς ελευθερίας στον οικονομικό τομέα καθώς η ΕΟΚ δεν είχε ακόμη θεσμοθετήσει κανόνες καλής οικονομικής διακυβέρνησης. Ακόμη δεν υπήρχε αυστηρός έλεγχος για τις επιχορηγήσεις και επιδοτήσεις της ΕΟΚ στην Ελλάδα που ήσαν ετησίως πλησίον του 3% του ΑΕΠ. Εάν όμως υπολογίσουμε ότι τα εισερχόμενα κεφάλαια έχουν υψηλό πολλαπλασιαστή (διότι οι δαπάνες αυτών που πρωτοωφελούνται από τις εισροές δημιουργούν εισοδήματα σε άλλους Έλληνες), η συνολική θετική τους επίπτωση θα έπρεπε να έχει μεγεθύνει το Εθνικό Εισόδημα περίπου 4,5%, αντί αυτούΠράγματι, το οικονομικό πείραμα της 10ετίας του 1980 είναι παράδειγμα προς αποφυγή.

Την ανεξαρτησία που είχαμε δεν την διαχειριστήκαμε καλά. Μέχρι το πρώτο ήμισυ της 10ετίας του 1990 ο ΟΟΣΑ είχε το πρωταρχικό ρόλο επιτήρησης των ευρωπαϊκών οικονομιών(η Ευρωπαϊκή Κεντρική

Τράπεζα=ΕΚΤ δεν είχε ακόμη δημιουργηθεί και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή=ΕΕπιτροπήδεν είχε ακόμη <<ενηλικιωθεί>>), αλλά καθώς ο ΟΟΣΑ δεν έδινε ούτε δάνεια ούτε επιδοτήσεις δεν είχε τον τρόπο εξαναγκασμού της Ελλάδος σε συμμόρφωση προς τις επιταγές της καλής οικονομικής διακυβέρνησης. Το όπλο του ΟΟΣΑ ήταν οι ετήσιες εκθέσεις, που τόνιζαν την ανάγκη σώφρονος οικονομικής πολιτικής επηρεάζοντας τις αγορές αλλά και τις απόψεις των κυβερνήσεων των χωρών του ΟΟΣΑ για την Ελλάδα. Πλην όμως η Ελληνική κυβέρνηση προτιμούσε να τις αγνοεί και μάλιστα ο Γ. Αρσένης είχε αναφέρει στην Βουλή ότι οι εκθέσεις που επέκριναν την οικονομική πολιτική επηρεζόντουσαν από Έλληνες-Ανθέλληνες του ΟΟΣΑ, δηλ. τον Βασίλη Γόντικα και εμένα. Συγχρόνως με την βοήθεια Έλληναενδιάμεσου μεγάλη Ιαπωνική Τράπεζαχορηγούσε αφειδώς υψηλότοκα δάνεια στην Ελλάδα επιτρέποντας στην Κυβέρνηση Παπανδρέου να χρηματοδοτεί τα ελλείμματα και για μερικά ακόμη χρόνια, παρά τις προειδοποιήσεις του ΟΟΣΑ για τις μακροχρόνιες επιπτώσεις του υψηλού χρέους. Σήμερα η Ιταλία, με μεγαλύτερο κατά κεφαλή εισόδημα και ισχυρότερη βιομηχανία από εμάς, δεν έχει ακόμη ορθοποδήσει, με το ΑΕΠ να υπολείπεται του προ-κρίσεως επιπέδου, διότι την εμποδίζει το υψηλό Δημόσιο και Ιδιωτικό χρέος.

Ο Κων. Μητσοτάκης προσπάθησε να εξισορροπήσει την οικονομία αλλά ο χρόνος διακυβέρνησης του (1990-93) ήταν βραχύς για να αποδώσουν τα μέτρα, ιδίως η δυναμική του χρέους ήταν δύσκολο να αντιστραφεί γρήγορα. Αλλά παρά τις αντιξοότητες έγιναν τα πρώτα βήματα φιλελευθεροποίησης της οικονομίας, αποκαλύφθηκαν συγκεκαλυμμένα δημοσιονομικά ελλείμματα, παρατηρήθηκε μικρή υποχώρηση του πληθωρισμού. Αλλά η μεγάλη κληρονομιά του ήταν ότι εισακούοντας τις προτάσεις του ΟΟΣΑ προχώρησε στα πρώτα βήματα εξορθολογισμού του συνταξιοδοτικού με το νόμο Σιούφα το 1992 (αντίθετα το 2001 σύσσωμη η αντιπολίτευση και πάρα πολλοί κυβερνητικοί βουλευτές δεν άφησαν τον Σημίτη να ολοκληρώσει την αναμόρφωση του συνταξιοδοτικού συστήματος που θα είχε αποτρέψει τις πολύ μεγάλες περικοπές των συντάξεων των τελευταίων ετών). Επίσης η εναλλαγή πολιτικής έδωσε την ευκαιρία στους Έλληνες να δουν ότι υπάρχουν και άλλοι δρόμοι και να συνειδητοποιήσουν την

κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η χώρα (το κατά κεφαλή εισόδημα είχε διολισθήσει μαζί με την Πορτογαλία στην τελευταία βαθμίδα της ΕΟΚ). Η ανάγκη αλλαγής της οικονομικής πολιτικής ήταν προφανής και συνήγειρετα εθνικά μας ανταντακλαστικά και υπερηφάνεια, γεγονός που βοήθησε την 2^η διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να αναπροσαρμόσει την οικονομική της πολιτική στις αξιώσεις της εποχής.

Όπως ο Κ. Καραμανλής στην 2^η θητεία του έκανε στροφή 45-90 μοιρών, ο Ανδρέας Παπανδρέου στην 2^η θητεία του 1993-95 έκανε ακόμη μεγαλύτερη στροφή στην οικονομική πολιτική αλλά και εξωτερική πολιτική. Η θετική συσχέτιση πολιτικής και οικονομίας ήταν προφανής. Η στροφή επέτρεψε στο ΠΑΣΟΚ να παραμείνει στην εξουσία 11 χρόνια (με Πρωθυπουργό τον Κ. Σημίτη, 1996-2004, όσο και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, 1955-63, με την ΕΡΕ). Μετά την επίσκεψη του Α. Παπανδρέου στο White House σταμάτησαν οι αμφισημίες όσον αφορά τις Αμερικανικές βάσεις στην Ελλάδα. Και μετά από μια σύντομη θητεία του Γεννηματά, που πέθανε πρόωρα, ο Παπανδρέου όρισε υπουργό Εθνικής Οικονομίας τον Γιάννο Παπαντωνίου και λόγω της επιβαρυσμένης υγείας του άφησε στον Παπαντωνίου μεγάλους βαθμούς ελευθερίας στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής

Ο Παπαντωνίου, εξαιρετικός οικονομολόγος με σπουδές και λαμπρή σταδιοδρομία στο εξωτερικό, είχε συνειδητοποιήσει ότι βιώσιμη ανάπτυξη με υψηλό πληθωρισμό και μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα είναι ασυμβίβαστα (βλέπετην χρόνια μιζέρια των λαών της Λατινικής Αμερικής που ζουν σε φαβέλες). Ο Παπαντωνίου έστρεψε την προσοχή του στην καταπολέμηση του πληθωρισμού, που διαβρώνει πρώτον τις αξίες, αφήνοντας στους κερδοσκόπους ελεύθερο πεδίο δράσης, πλήττει την εθνική ανταγωνιστικότητα και διαιωνίζει τον στασιμοπληθωριστικό φαύλο κύκλο καταποντίζοντας την οικονομία. Για παράδειγμα όταν ο πληθωρισμός του προηγούμενου 12μήνου ήταν 20%, για να μη μειωθεί η αγοραστική δύναμη των εργαζομένων η κυβέρνηση συμφωνούσε σε ισοδύναμη (περί 20%) αύξηση μισθών και με τους επιχειρηματίες να διατηρούν η να επαυξάνουν προληπτικά το περιθώριο κέρδος τους ο εγχώριος πληθωρισμός διατηρείτο πλησίον

του 20%. Αλλά λόγω του πολύ χαμηλότερου πληθωρισμού στην ΕΖ προκειμένου να μην πληγεί η διεθνής ανταγωνιστικότητα της Ελλάδος και μειωθούν οι εξαγωγές, η κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να προχωρεί σε αντίστοιχη μεγάλη υποτίμηση της δραχμής, με άμεση άνοδο των τιμών των εισαγομένων προϊόντων και υπηρεσιών: και πάλι από την αρχή. Το σπινάλι εδραιώθηκε με κυβερνητική απόφαση για περίπου 30% αύξηση μισθών μεγάλων κατηγοριών το 1982, σε αντίθεση με την αντιπληθωριστική πολιτική στα κράτη-μέλη του ΟΟΣΑ.

Αντί ο υψηλός πληθωρισμός του προηγούμενου έτους να είναι το σημείο εκκίνησης ο Παπαντωνίου έθεσε ως στόχο πολύ χαμηλότερο πληθωρισμό στο τέλος του τρέχοντος έτους και βάσει αυτού δόθηκαν μικρότερες αυξήσεις μισθών, με ασφαλιστική ρήτρα εάν ο πληθωρισμός υπερέβαινε τον στόχο η απώλεια αγοραστικής δύναμης να καλύπτεται εκ των υστέρων. Ο Χρήστος Πρωτόπαπας, Πρόεδρος της ΓΣΕΕ, στήριξε την εμπροσθοβαρή αυτή πολιτική και καθώς το εργατικό κόστος είναι ο βασικός παράγοντας του πληθωρισμού, ο αποπληθωρισμός που είχε αρχίσει το 1992/93 επιταχύνθηκε με τον πληθωρισμό να υποχωρεί στο 8,5% τό 1995/96 από 17,5% το 1991/92. Ο Κ. Σημίτης, πού την περίοδο 1985-87 είχε κάνει τα πρώτα βήματα να σπάσει τον φαύλο κύκλο του στασιμο-πληθωρισμού αλλά δεν αφέθηκε να ολοκληρώσει, μόλις έγινε πρωθυπουργός αρχές 1996 δραστηριοποίησε όλη την κυβέρνηση για την επιτυχή εφαρμογή της στρατηγικής ένταξης της Ελλάδος στην ΕΖ. Τα κριτήρια ένταξης που καθορίστηκαν με την Συμφωνία του Maastricht ήταν σαφή: δημοσιονομικό έλλειμμα κάτω του 3% του ΑΕΠ, χαμηλός πληθωρισμός πλησίον του 2%, χαμηλά επιτόκια δανεισμού του Δημοσίου κλπ. Η ικανοποίηση των κριτηρίων θα σταθεροποιούσε την Ελληνική οικονομία ώστε η ανάπτυξη να στηρίζεται σε γερά θεμέλια, επιπρόσθετα ως μέλος του στενού κύκλου των κρατών της ΕΖ η Ελλάδα θα είχε λόγο για όλες τις σημαντικές αποφάσεις της ΕΕ: οι οικονομικοί στόχοι συμβάδιζαν με την εθνική πολιτική επανένταξης της Ελλάδος στην διεθνή πολιτική σκηνή. Ο στόχος ένταξης στην ΕΖ δεν ήταν μόνο οικονομικός αλλά και εθνικός για ένα κράτος που βρίσκεται κοντά σε ασταθή γεωπολιτική περιοχή με συχνές αναφλέξεις, που τα ωστικά τους κύματα φθάνουν έως την χώρα μας. Η Κυβέρνηση συνειδητοποίησε τον θετικό ρόλο που μια ισχυρή οικονομικά Ελλάδα θα μπορούσε να παίξει

και στην οικονομική ανοικοδόμηση (μετά την κατάλυση του Σοβιετικού Μπλοκ) των Βαλκανικών κρατών και την συμφιλίωση των λαών μετά από αιώνες αιματηρών συγκρούσεων. Στην δεκαετία 1990 οι Ελληνικές τράπεζες ήταν οι πρώτες που άνοιξαν θυγατρικές και ελληνικές επιχειρήσεις ήσαν οι πρώτοι σημαντικοί ξένοι επενδυτές στις υπόλοιπες Βαλκανικές Χώρες, εγκαινιάζοντας μια νέα εποχή στενής συνεργασίας και φιλίας μεταξύ των λαών στα πρότυπα των Σκανδιναβικών Κρατών.

Ουσιαστική ήταν και η συμβολή της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ) διότι εφαρμόζοντας με επιτυχία πολιτική ελεγχόμενης διολίσθησης της δραχμής συνέβαλε σημαντικά στον αποπληθωρισμό. Ξένοι και πολλοί Έλληνες πόνταραν στην αποτυχία της στρατηγικής και θεωρούσαν αναπόφευκτη μια υποτίμηση τουλάχιστον 25%, η οποία όμως θα αναζωπύρωνε τον πληθωρισμό και θα καθιστούσε ανέφικτη την επίτευξη του στόχου για 2-3% πληθωρισμό, βασικό κριτήριο ένταξης στην ΕΖ. Δεν ξεχνώ μία μεγάλη κερδοσκοπική επίθεση από 2 Hedge Fund σε ένα απόγευμα μέσα Σεπτεμβρίου 1997 όταν η ΤτΕ έχασε σχεδόν 1/5 των συναλλαγματικών αποθεμάτων. Τους επόμενους 6 μήνες δεχθήκαμε συνεχείς κερδοσκοπικές επιθέσεις αλλά τις αποκρούσαμε όλες, διαψεύδοντας αγορές και αμφισβητίες. Δεν δίστασε η ΤτΕ να αυξήσει προσωρινά το πραγματικό επιτόκιο πάνω από 450% (συμπεριλαμβανομένης ημερήσιας ποινής 1%), προκαλώντας μεγάλες ζημιές στους κερδοσκόπους που σύναπταν δάνεια σε δραχμές και τα μετέτρεπαν σε €, \$ κλπ. η σύναπταν μελλοντικά συμβόλαια αγοράς δραχμών πιέζοντας έτσι την ισοτιμία της δραχμής με την ελπίδα να υποχρεωθεί η ΤτΕ να υποτιμήσει την δραχμή και να αποκομίσουν μεγάλα κέρδη όταν θα ξεπλήρωναν το δραχμικό χρέος τους με λιγότερο συνάλλαγμα. Τα Χριστούγεννα του 1997 έλαβα δώρο μια υπερμεγέθη φιάλη σαμπάνιας Krug πολύ μεγάλης αξίας από ένα από τα δυο hedge fund που πρωτοστάτησαν στην κερδοσκοπία. Τηλεφώνησα στον Γενικό Διευθυντή του fund και τον ρώτησα γιατί το μεγάλο δώρο όταν κερδοσκοπώντας εναντίον της Δραχμής υπέστη μεγάλες ζημιές. Μου απάντησε ότι γρήγορα κατάλαβε ότι Κυβέρνηση και η ΤτΕ ήσαν αποφασισμένες να μην παρεκκλίνουν από την εισοδηματική πολιτική και ελεγχόμενη διολίσθηση και αντέστρεψε τις θέσεις του παίζοντας μεγάλα ποσά εναντίον αυτών που κερδοσκοπούσαν εναντίον της

δραχμής, και έτσι αποκόμισε μεγάλα κέρδη. Θέλησε λοιπόν να μας ευχαριστήσει για την επιμονή μας στην πολιτική των 3Σ (3Cs = Coordination, Consistency, Continuity = Συντονισμός, Συνέπεια και Συνέχεια).

Οι κερδοσκόποι νόμιζαν ότι θα μας εξαναγκάσουν να κάνουμε πολύ μεγάλη υποτίμηση έχοντας υπόψη τις υποτιμήσεις της Αγγλικής Λίρας, της Ισπανικής Πεσέτας και Ιταλικής Λιρέτας το 1992 υπό την πίεση μεγάλων κερδοσκοπικών επιθέσεων με πρωταγωνιστή τον G.Soros στην υπερτιμημένη Αγγλική Λίρα. Εμείς κάναμε επιτυχημένη υποτίμηση μόνο 12,9% (15% περισσότερες δραχμές ανά €) στις 13 Μαρτίου 1998, που δεν θα ανέτρεπε την αντιπληθωριστική διαδικασία. Δεν μας επέβαλλαν την υποτίμηση οι αγορές, τις αιφνιδιάσαμε, γιατί η παρατεταμένη κερδοσκοπία τους προκαλούσε ζημίες και από τα μέσα Φεβρουαρίου η κερδοσκοπία άρχιζε να κοπάζει. Η λελογισμένη υποτίμηση, η οποία είχε συμφωνηθεί στην τηλεδιάσκεψη του Διοικητικού Συμβουλίου (Δ.Σ) της ΕΚΤ το απόγευμα της 13^{ης} Μαρτίου και επικυρωθεί την 14^η από το Οικονομικό και Νομισματικό Συμβούλιο της ΕΕ (με τον Γ. Στουρνάρα επικεφαλής της Ελληνικής Αντιπροσωπείας), επέτρεψε την άμεση συμμετοχή μας στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) για σχεδόν 3 χρόνια που δοκιμάστηκαν επιτυχώς οι αντοχές της οικονομίας μας, μέχρι την υιοθέτηση του Ευρώ ως εθνικού μας νομίσματος το 2001. Καθώς όμως οι ξένοι οίκοι στο ενδιάμεσο χρόνο είχαν θετικά αποτιμήσει την πορεία της οικονομίας οι ανατιμητικές πιέσεις των αγορών μείωσαν την αρχική υποτίμηση στο 9% περίπου όταν υιοθετήσαμε Ευρώ ως εθνικό νόμισμα στην 1.1.2001.

Η υποτίμηση της 13^{ης} Μαρτίου είχε ουσιαστικά κλείσει 15 ημέρες νωρίτερα στο κρυφό μου ταξίδι, ως Υποδιοικητής της ΤτΕ, στην Φρανκφούρτη όπου συνάντησα τον Διοικητή της Bundesbank Dr. H.Tietmeyer (σκληρό διαπραγματευτή και εξαιρετικό οικονομολόγο) και μετά στο Παρίσι τον Διοικητή της Τράπεζας της Γαλλίας C.Trichet, (εξαιρετικός γνώστης των οικονομιών της Ευρώπης). Τους έπεισα ότι μία υποτίμηση έως 15% ήταν η προσήκουσα και όχι 25%, που ήθελαν οι αγορές για να προσκομίσουν μεγάλα κερδοσκοπικά κέρδη και πού έκλειναν πολλοί αναλυτές στις δικές τους Κεντρικές Τράπεζες. Λίγες

ημέρες πριν την 13^η Μαρτίου λίγοι ακόμη Διοικητές και Ευρωπαίοι Υπουργοί είχαν ενημερωθεί από τον Υπουργό Γ. Παπαντωνίου της επικειμένης υποτίμησης αλλά τίποτα δεν διέρρευσε, που αποδεικνύει την επαγγελματικότητα αλλά και την αίσθηση ευθύνης που έχουν οι συμμετέχοντες στα ανώτατα όργανα της ΕΕ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι την 13^η Μαρτίου στις 15.30 ώρα 3 υψηλόβαθμα στελέχη μιας από τις μεγαλύτερες Αμερικάνικες Τράπεζες, η οποία είχε μεγάλη συμμετοχή στις διεθνείς αγορές συναλλάγματος αλλά και στην Ελληνική, με επισκέφθηκαν για να με ψαρέψουν εάν θα γινόταν υποτίμηση. Τους κράτησα στο γραφείο μου όσο μπορούσα μέχρι σχεδόν να κλείσουν οι χρηματαγορές στο Λονδίνο (ώρα Ελλάδος 17.00) επειδή εάν διαπίστωναν κατά την διάρκεια της συζήτησης μας ότι σχεδιάζουμε μια υποτίμηση δεν θα δίσταζαν να δώσουν αμέσως στην τράπεζα τους εντολή να κερδοσκοπήσουν εναντίον της δραχμής. Όπως όταν παίζεις πόκερ και εγώ έπρεπε να έχω ανέκφραστο πρόσωπο (rocker face), διότι διαισθάνθηκα ότι πρόσεχαν κάθε μου κίνηση, έκφραση και λέξη μου καθώς επιχειρηματολογούσα ότι δεν συμφέρει στην οικονομία η υποτίμηση. Τήρησα τους κανόνες του παιχνιδιού, διότι όπως στο σκάκι ο αντίπαλος σου δεν πρέπει να καταλάβει ποια είναι η επόμενη σου κίνηση. Φεύγοντας μού είπαν ότι <<τους έπεισα ότι δεν θα γίνει υποτίμηση>>. Ανακουφίστηκα και μετά από 5 λεπτά πήγα στο γραφείο του Λουκά Παπαδήμου, όπου αυτός στο τηλέφωνο και εγώ δίπλα του στην τηλεδιάσκεψη του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΚΤ, επιχειρηματολόγησε υπέρ μικρής υποτίμησης, που μετά από μιάμιση ώρα περίπου την ψήφησαν όλα τα μέλη.

Η επιτυχής ένταξης μας στην ΕΖ μας ανύψωσε στην ευρωπαϊκή και διεθνή πολιτική σκηνή, ακόμη περισσότερο διότι όταν ξεκινήσουμε την σύγκλιση μέσα της 10ετίας του 1990 ελάχιστοι ξένοι (αλλά και Έλληνες) πίστευαν ότι θα πετύχουμε. Η συμμετοχή μας στην ΕΖ δεν μας εξασφαλίζει μόνο νομισματική και χρηματοπιστωτική σταθερότητα (άραγε αναλογίζονται οι Έλληνες ποια θα ήταν η τύχη των τραπεζικών καταθέσεων τους μετά το 2011 εάν δεν είμαστε μέλος της ΕΖ ;), αλλά και την συμμετοχή μας στον στενό κύκλο της ΕΕ όπου διαμορφώνονται οι συμμαχίες και λαμβάνονται αποφάσεις για

οικονομικά και εθνικά θέματα. Η είσοδος μας δεν θα πραγματοποιηθεί εάν ο Σημίτης δεν είχε αναπτύξει σχέσεις εμπιστοσύνης με Kohl, Chirac, Jospin, Schroeder και άλλους ηγέτες οι οποίοι εκτιμούσαν τις ικανότητες του, τις γνώσεις του για τα ευρωπαϊκά θέματα και την προσωπικότητα μετριοπαθούς πολιτικού, οποίος δεν έδινε κενές υποσχέσεις. Και ο Παπαντωνίου είχε πολύ καλές σχέσεις – σχέσεις εμπιστοσύνης και φιλίας – με υπουργούς οικονομικών –όπως Laurent Fabius (πρώην Πρωθυπουργό της Γαλλίας), Gordon Brown (μετέπειτα Πρωθυπουργό του Ηνωμένου Βασιλείου), Juncker κλπ. -που του αναγνώριζαν το πολύ θετικό του ρόλο στο Εκοφίν και γενικότερα στην ΕΕ με παρεμβάσεις που αφορούσαν όχι μόνο την Ελλάδα αλλά και τις ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις.

Η ΤτΕ έχαιρε επίσης εκτίμησης από τους Κεντρικούς Τραπεζίτες, την ΕΚΤ και τα ανώτατα όργανα της ΕΕ διότι η Διοίκηση, με τις συχνές παρεμβάσεις στο Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ και σε άλλα όργανα και επιτροπές της ΕΕ είχε αποδείξει την ανεξαρτησία της, την ακεραιότητα της και τις γνώσεις της, όπως αποδεικνύεται με την εκλογή του Λ. Παπαδήμου στο αξίωμα του Αντιπροέδρου της ΕΚΤ το 2002. Η Ελλάδα είχε αποκτήσει αξιοπιστία μετά από σχεδόν 20ετία κατά την οποία ξένες κυβερνήσεις, οργανισμοί και αγορές μας αντιμετώπιζαν με μεγάλη δυσπιστία. Και δεν είναι τυχαίο ότι οι εταίροι μας εξέλεξαν διαπρεπείς Έλληνες σε ανώτατες θέσεις ευρωπαϊκών οργανισμών –Αντιπρόεδρος της ΕΚΤ (Λ. Παπαδήμος), Αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Χ. Ροζάκης), ο Ευρωπαϊκός Συνήγορος του Πολίτη (Ν. Διαμαντούρος), κλπ.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 << θυσιάσαμε>> την ανεξαρτησία μας στον οικονομικό τομέα και η Ελλάδα ήταν επί μία 10ετία υπό συνεχή επιτήρηση από την ΕΚΤ και ΕΕπιτροπή, ούτως ώστε η οικονομική μας πολιτική να συνάδει με τις υποχρεώσεις νομισματικής σύγκλισης που θεσπίστηκαν στα μέσα της 10ετίας του 1990 με την Συνθήκη του Μάαστριχτ εν όψει της δημιουργίας της ΕΖ. Ο βασικός εθνικός μας στόχος ήταν ένταξη στην ΕΖ το 2001 και οι τεχνοκράτες στην Κυβέρνηση και στην ΤτΕ γνώριζαν και τα τεράστια οικονομικά άλλα και εθνικά οφέλη που θα αποκομίζαμε: συνέπλεαν οι οικονομικοί στόχοι με τους

πολιτικούς. Ως το τα μέσα της 10ετίας του 2000 στηριζόμενη σε στέρεες βάσεις (αύξηση των επενδύσεων περί 7% αντί μείωσης 1981-93) επετεύχθη αυτοδοτροφούμενη ταχύρυθμη ανάπτυξη με 3.8% ετήσιο ρυθμό αύξησης του Εθνικού Εισοδήματος (6πλάσιο αυτού του 1981-93 και σχεδόν διπλάσιο της ΕΖ), υποχώρηση του πληθωρισμού στο 3.5%, σταθεροποίηση του δημοσίου χρέους στο 101% του ΑΕΠ μετά από την εξωφρενική του πορεία (27% του ΑΕΠ το 1981 στο 100% το 1993). Το μακροπρόθεσμο επιτόκιο δανεισμού του Δημοσίου έπεσε κάθετα από 23,5% (Γερμανικό 6,5%) αρχές 1990 φθάνοντας στο χαμηλό 3,6% το 2005 (Γερμανικό 3,4%), δηλ. μηδαμινή διαφορά-spread 20 μονάδες βάσης σε σύγκριση με σχεδόν 380 στην έκδοση (Μάρτιος 2019) του 10ετους ομολόγου, παρόλη τη σημαντική βελτίωση που έχει σημειωθεί τον τελευταίο χρόνο. Μετά την πρώτη 10ετια σταθεροποίησης αρχίζοντας γύρω στο 1953, η Ελλάδα δεν είχε γνωρίσει σταθερότητα και άλλη τόση μακρά περίοδο - μέσα 10ετίας του 1990 μέσα 10ετίας του 2000- 10ετούς δυναμικής ανάπτυξης και αναγνώρισης της θέσης που τις αξίζει να κατέχει την διεθνή σκηνή. Και αυτό γιατί προσπαθούσαμε να είμαστε συνεπείς στις διεθνείς υποχρεώσεις μας, παρά το δυσκίνητο κράτος και στρεβλώσεις, έναντι της ΕΕ αλλά και των υπολοίπων εταίρων μας. Η επιτυχής διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και τα μεγάλα έργα (Μετρό, Αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος, Αττική Οδός, περάτωση αυτοκινητοδρόμων και δρόμων ταχείας κυκλοφορίας, σήραγγες κλπ.) διευκόλυναν την καθημερινή ζωή του πολίτη αλλά και συντέλεσαν στο να αρχίσει Αθήνα να προσελκύει συνεχώς αυξανόμενο αριθμό τουριστών, ιδιαίτερα σημαντικό στα χρόνια της κρίσης που χάρη κυρίως στον τουρισμό είδαμε τελευταία να σταθεροποιείται το οικογενειακό εισόδημα.

Όπως επί της πρώτης εποχής Κ.Καραμανλή που εισηγήθηκαν οι Ευρωπαίοι να γίνει η Ελλάδα μέλος της ΕΟΚ (τις απέρριψε μάλλον φοβούμενος τις επιπτώσεις στις ελληνικές "ανήλικες" βιομηχανίες από τον διεθνή ανταγωνισμό), η οικονομική επιτυχία στην 10ετή περίοδο μέχρι τα περίπου το 2005 συνοδεύτηκε και από μεγάλες διπλωματικές επιτυχίες. Η είσοδος της Κύπρου στην ΕΕ ήταν αποκλειστικά προσωπική επιτυχία του Κ. Σημίτη ο οποίος με την επιμονή του, τα επιχειρήματα του και τις συμμαχίες που είχε καλλιεργήσει στους κόλπους της ΕΕ

έκαμψε τις αντιρρήσεις μεγάλων Ευρωπαίων που φοβόντουσαν περιπλοκές. Τις διαπραγματεύσεις τις έκανε ο ίδιος κρυφά από όλους και στο πρωινό –breakfast- λίγο πριν από την Σύνοδο Κορυφής (των αρχηγών κρατών) στο Helsinki το 2002 πληροφόρησε τους Υπουργούς Γ. Παπανδρέου και Γ. Παπαντωνίου ότι το πρωί στην Σύνοδο θα ψηφίζονταν η ένταξης της Κύπρου στην ΕΕ.

Η δεύτερη επιτυχία, που αποτελούσε και την πρώτη διπλωματική νίκη εναντίον των Τούρκων μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, ήταν η απόφαση των κρατών μελών της ΕΕ να διακοπούν οι ενταξιακές διαδικασίες της Τουρκίας στην ΕΕ το Δεκέμβριο του 2004, εάν η Τουρκία δεν συναινούσε να προσφύγει στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης προκειμένου να επιλυθούν θέματα όπως η ΑΟΖ, της υφαλοκρηπίδας, της αιγιαλίτιδας ζώνης. Εκείνη την εποχή ο Ερντογάν αδημονούσε να βάλει την Τουρκία στην ΕΕ και φαινόταν πρόθυμος να κάνει τους απαραίτητους συμβιβασμούς με την Ελλάδα.

Στην 10ετία αρχίζοντας το 1995 η ΕΕπιτροπή και ΕΚΤ επόπτευαν στενά την Ελλάδα και ο βαθμός ελευθερίας στην διαμόρφωση και την εφαρμογή της οικονομικής μας πολιτικής ήταν περιορισμένος. Κατ' ουσία δεν είχαμε <<ανεξαρτησία>>, όπως και άλλα κράτη της ΕΖ, αλλά πετύχαμε να αναστρέψουμε την καταστροφική οικονομική δίνη, ξεκλειδώνοντας τον ενάρετο κύκλο ανάπτυξης, με το μέσο εισόδημα του Έλληνα να αυξάνει με ρυθμό περί το 2,7% αντί για μικρή μείωση την προηγούμενη 13ετία. Επηρεαζόμενοι από την πολύ καλή επίδοση της προηγούμενης δεκαετίας μετά από το 2005 χαλάρωσε η παρακολούθηση. Ο Μεμψίμοιρος όμως Έλληνας παρωθούμενος από τα ΜΜΕ, συνδικάτα, αντιπολίτευση κλπ, μιλούσαν καθημερινά για λιτότητα και απαιτούσαν γρήγορη σύγκλιση μισθών με αυτούς των Γερμανών, χωρίς να λαμβάνει υπόψη ότι το ύψος των μισθών είναι συνάρτηση της ποιότητας των παραγομένων προϊόντων και υπηρεσιών, και μόνο κράτη που παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας έχουν την δυνατότητα να συντηρούν μεγάλους μισθούς. Αυτό το νοσηρό κλίμα με παράλογες ετήσιες μισθολογικές αυξήσεις σχεδόν 6% (2% στην ΕΖ) που είχαν ξεκινήσει πριν το 2005 επιδεινώθηκε μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες με αποτέλεσμα η μεγάλη

επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Συγχρόνως μια πολύ χαλαρή δημοσιονομική πολιτική που εκτρεφόταν και από τα πολύ χαμηλά επιτόκια δανεισμού του Δημοσίου εξέτρεψε την οικονομία από τον ευθύ δρόμο και με την διεθνή κρίση να χτυπάει τις αδύναμες οικονομίες εντονότερα οδηγηθήκαμε στο τέλος της 10ετίας του 2000 στην σοβαρότερη οικονομική και πολιτική κρίση των τελευταίων 40 και πλέον ετών, η οποία δυστυχώς συνεχίζεται. Συνένοχες υπήρξαν και οι επιπόλαιες, άκριτες και αδίστακτες αγορές και ξένοι οίκοι που εκθείαζαν τον υψηλό ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ πριν από το 2008 χωρίς να ερευνούν τα σαθρά θεμέλια της (ορισμένοι άρχισαν μάλιστα να μας κατατάσσουν στις λεγόμενες <<τίγρεις>, δηλ. κράτη με εξαιρετικές οικονομικές επιδόσεις, π.χ. Ιρλανδία). Αυτό οφείλεται εν μέρει και στην ελλιπή παρακολούθηση των Θεσμών, που παρασύρθηκαν και από τα επιφανειακά στοιχεία ανάπτυξης και παρέβλεψαν τις υποβόσκουσες στρεβλώσεις και ανισορροπίες της οικονομίας. Το σήμα κινδύνου έπρεπε να είχε δοθεί ήδη το 2007 βλέποντας ότι η ανάπτυξη συνέχιζε να βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις δημόσιες δαπάνες και ιδιωτική κατανάλωση, με αποτέλεσμα το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών να φθάσει στο 11,6% του ΑΕΠ το 2006 και 15,2% το 2007 (διπλάσιο των πρώτων ετών ένταξης στην ΕΖ), υπογραμμίζοντας την αυξανόμενη εξάρτηση μας από τα ευμετάβλητα βραχυ-μεσοπρόθεσμα ξένα κεφάλαια. Η άλλη άποψη του νομίσματος, που υπογράμμιζε την καταναλωτική στροφή της οικονομίας, ήταν η κατακόρυφη πτώση της εθνικής αποταμίευσης - 16-17% του ΑΕΠ για μία 15ετία μέχρι 2004 στο 8.7% το 2008. Η ανεπάρκεια εγχώριων κεφαλαίων να στηρίξουν την ανάπτυξη τελικά μας οδήγησαν στα Μνημόνια και την εξάρτηση μας από τους Θεσμούς. Αλλά και από την άνοιξη του 2008 τα δημοσιευμένα δημοσιονομικά στατιστικά της ΤτΕ έδειχναν μεγάλη απόκλιση του προϋπολογισμού. Φάνηκε ξεκάθαρα στα στατιστικά δελτία της ΤτΕ στις αρχές του 2009 που έδειξαν την απότομη αύξηση του δημοσίου ελλείμματος για το σύνολο του 2008 να είναι πολλαπλάσια της αύξησης του ονομαστικού Εθνικού Εισοδήματος, πού εν μέρει οφείλεται και στην μείωση του πραγματικού ΑΕΠ. Δυστυχώς οι περισσότεροι Έλληνες και ξένοι αναλυτές αγνόησαν τους προπορευόμενους (leading indicators) οικονομικούς δείκτες.

Η ευφορία τόσο των ξένων όσο και των Ελλήνων ήταν τέτοια που αγνοούσαν και τις προειδοποιήσεις της ΤτΕ στις Εκθέσεις της (αλλά και τα δημοσιευμένα στοιχεία στο Στατιστικό της Δελτίο) για την επικίνδυνη δυναμική των δημοσίων ελλειμμάτων και χρέους και ραγδαία επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας (30% περίπου την 10ετία του 2000 με βάση το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, δηλ. μετά την αφαίρεση της αύξησης της παραγωγικότητας). Οι κυβερνήσεις συνηθίζουν να θεωρούν τις Κεντρικές Τράπεζες πολύ συντηρητικές, απαισιόδοξες. Παραβλέπουν όμως ότι οι Κεντρικές Τράπεζες πρέπει να αναλύουν όχι μόνο τις βραχυχρόνιες επιπτώσεις αλλά επειδή η οποιαδήποτε πολιτική έχει και μακροχρόνιες επιπτώσεις που αγγίζουν όλες τις πλευρές της οικονομίας οι Κεντρικές Τράπεζες είναι υποχρεωμένες (εκ του Καταστατικού τους και ιδιαίτερα μετά την θεσμοθέτηση της Ανεξαρτησίας τους) να αναλύουν συνολικά όλες τις επιπτώσεις με στόχο την διατήρηση της νομισματικής σταθερότητας και της σταθερότητας και ευρωστίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και ανάλογα να προειδοποιούν η/και να παίρνουν μέτρα. Οι κυβερνήσεις πολλές φορές επηρεαζόμενες από τον εκλογικό κύκλο παίρνουν βραχυχρόνια μέτρα, για να κλείσουν διάφορες τρύπες, και αφήνοντας στην επόμενη κυβέρνηση το βάρος να διορθώσει τα κακώς κείμενα παρατείνεται άσκοπα η οικονομικό-κοινωνική δυσπραγία.

Παναγιώτης (Τάκης) Θωμόπουλος

Πρώην: Senior Economist, Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ-ΟΕCD Παρίσι) Φεβ.1966-Οκτ.1994, ///
Υποδιοικητής, Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ), Οκτ.1994-Φεβ.2009, ///
Πρόεδρος/Διευθύνων Σύμβουλος, Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), Σεπτ.2010 - Φεβρ. 2013 ///
Πρόεδρος του Διοικητού Συμβουλίου, Eurobank, Ιουλ.2014-Ιαν.2015 Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου, Εθνική Τράπεζα (ΕΤΕ), Νοεμβ.2016- Δεκ. 2017.